

Positive Psychology Research

Positive Psychology Research
E-ISSN: 2476-3705
Vol. 11, Issue 1, No.41, 2025, P: 29- 56
Received: 12/15/2024 Accepted: 11/16/2025

Research Article

Understanding the Concept of Dignity from the Perspective of the Elderly in Tehran: A Qualitative Study

Mansooreh Nikoogoftar* : Associate Professor, Department of Psychology, Payame Noor University, Tehran, Iran.
m.nikoogotar@pnu.ac.ir

Parvaneh Tahmasb nezami: Master of Psychology, Department of Psychology, Payame Noor University, Tehran, Iran.
parvaneta110@gmail.com

Monazah Moradi: Master of Clinical Psychology, Azad Islamic University, Qoem Branch, Iran.
monazahmoradi73@gmail.com

Razieh Nazari: Master of Psychology, Department of Psychology, Payame Noor University, Tehran, Iran.
nazariraziye64@gmail.com

Abstract

The increasing elderly population in Iran, coupled with significant changes in lifestyle and social norms, has heightened experts' concerns about the mental health of the elderly. Dignity, as one of the most fundamental human concepts, plays a key role in preserving self-esteem and identity, especially for the elderly. This study aimed to elucidate the concept of dignity from the perspective of the elderly to examine its dimensions from their viewpoint and identify the factors influencing the experience of dignity. This qualitative research adopted a hermeneutic phenomenological approach, emphasizing the Van Manen method. Participants were individuals aged 65 and over in 2023 in Tehran selected based on research criteria and maximum diversity in characteristics. In-depth interviews with open-ended questions were used to collect data, and data collection was terminated after the eleventh interview, adhering to the principle of saturation. A Van Manen phenomenological approach was used to analyze the data. Five main themes emerged from the analysis of the interview data: respect, peace of mind, independence, interaction, and human and ethical values. The findings of this study indicate that supportive actions related to the elderly should focus on empowerment, respect, creating a sense of usefulness and effectiveness, and a positive interactive context to preserve the dignity of the elderly as the emotional and spiritual reservoir of society.

Keywords: Dignity, The Elderly, Hermeneutic Phenomenology, Lived Experience

Introduction

Dignity as a vital concept for the elderly includes respect, autonomy, and personal identity (Bayer et al., 2005; Black & Dobbs, 2013). Research shows that maintaining dignity is essential for the well-being and self-esteem of the elderly (Khalili et al., 2019; Pageau et al., 2024). A qualitative study provides a deeper understanding of the lived experiences and personal beliefs of the elderly about the concept of dignity. By extracting themes and analyzing individual perspectives, this method helps to identify factors affecting the sense of dignity in the elderly and leads to the development of supportive approaches in society.

The present study sought to answer the question: What are the components of dignity from the perspective of the elderly in Tehran?

Method

The present research, in terms of qualitative methodology and with a hermeneutic phenomenological approach, emphasizing the van Manen perspective, was used to discover the lived experiences of the elderly on the phenomenon of human dignity. The participants of this research were the elderly in Tehran over 65 years of age in 1402. The criteria for entry into the research were having the ability to express their thoughts and feelings, not having mental illnesses, and having a willingness to participate in the research. Researchers removed participants who no longer met the criteria or were unsatisfied to continue. Also, by selecting male and female participants with different financial, physical, and personal independence and educational levels, 11 elderly people, 6 women and 5 men, were selected as participants. The participants were selected so that the researcher could

investigate different dimensions of the phenomenon under research.

Results

In the initial analysis process, 137 primary themes were found, which were ultimately reduced to 19 subthemes and five main themes. The five main themes included respect, security of mind, independence, interaction, and human and moral values. Respect emerged in the experiences of the elderly with three themes of being respected, being considered and cared for, and being in authority. The need to be respected, receiving attention and care and using the experiences of the elderly were indicators of a sense of dignity.

Security of mind was identified with three subthemes: love from family and relatives, being understood, and facing loneliness. Expressing love and affection from family and relatives, being understood by those around them and facing loneliness were also among the theme of security of mind.

Independence was identified with three subthemes: financial wealth, independence of opinion and the ability to stand on one's own feet. Not having enough income was an obstacle to a sense of dignity. Having the right to choose and make decisions, performing duties and roles inside and outside the home were identified as indicators of dignity in old age.

Interaction has four subthemes: connection with others, mutual understanding, fun, and privacy. From the perspective of the elderly, effective family communication and communication with friends and those around them play a fundamental role in creating life satisfaction and a sense of self-esteem.

Human and moral values had four subthemes: effectiveness, resorting to prayer, and spirituality, which were characterized by the characteristics of being moral and having positive thoughts. Being effective included helping children and others, managing critical situations in the family, participating in charitable activities, having faith and trust in God, having a positive evaluation of oneself by the elderly, and having good moral traits such as honesty and integrity.

Conclusion

Dignity is more than an individual concept; it is related to the relationship between an individual and others. The themes obtained from this study indicate that providing the necessary conditions for respecting the elderly and creating a sense of peace and security in them, as well as supporting religious beliefs and positive thinking, and maintaining their social interactions, seem to be essential for strengthening morale and maintaining human dignity. According to the results

of the present study, preserving the honor and dignity of the elderly is the duty of family members and all members of society, and to achieve this, planning, education, and mobilization of social and cultural facilities are needed.

Ethical Consideration

Compliance with Ethical Guidelines

We strictly observed all ethical considerations during the research process. It included ensuring the confidentiality of participants' identities and obtaining informed consent from all participants.

Authors' Contributions

All authors contributed to the preparation of the final manuscript.

Conflict of Interest

The authors report no conflict of interest.

Funding

The authors received no financial support for the study.

Acknowledgments

The authors would like to express their gratitude to all the people who participated in the research [SA3]

مقاله پژوهشی

تبیین مفهوم کرامت از دیدگاه سالمندان شهر تهران: یک مطالعه کیفی

منصوره نیکوگفتار : دانشیار روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
m.nikoogotar@pnu.ac.ir

پروانه طهماسب نظامی: کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
parvaneta110@gmail.com

منزه مرادی: کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم پزشکی، قم، ایران.
monazahmoradi73@gmail.com

راضیه نظری: کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
nazariraziye64@gmail.com

چکیده

فرایند رو به رشد جمعیت سالمند در کشور از یک سو و تغییرات جدی در سبک زندگی و هنجارهای اجتماعی از سوی دیگر، دغدغه‌های متخصصان این حوزه را در خصوص سلامت روان قشر سالمند افزایش داده است. کرامت، به عنوان یکی از اساسی‌ترین مفاهیم انسانی، نقشی کلیدی در حفظ عزت‌نفس و هویت افراد، به ویژه سالمندان، ایفا می‌کند و بیانگر این باور است که انسان‌ها از تجلیات خداوند هستند و همه انسان‌ها، صرف‌نظر از ظرفیت یا رفتارشان، از چنین جایگاهی برخوردار هستند. این پژوهش با هدف تبیین مفهوم کرامت از دیدگاه سالمندان انجام شد تا ابعاد مختلف این مفهوم را از نگاه آنها بررسی و عوامل مؤثر بر تجربه کرامت را شناسایی کند. پژوهش حاضر به لحاظ روش‌شناسی، از نوع کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی هرمنوتیک و با تأکید بر دیدگاه روش «ون منن» بود. مشارکت‌کنندگان این پژوهش را سالمندان تهرانی بالای ۶۵ سال در سال ۱۴۰۲ تشکیل دادند که با رعایت معیارهای پژوهش و بیشترین تنوع در ویژگی‌ها، وارد مصاحبه شدند. برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه عمیق با پرسش‌های باز پاسخ استفاده شد و با رعایت اصل اشباع، گردآوری داده‌ها در مصاحبه یازدهم متوقف شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از رویکرد ون منن استفاده شد. از تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، ۵ مضمون اصلی شامل احترام، امنیت خاطر، استقلال، تعامل، ارزش‌های انسانی و اخلاقی به دست آمدند. نتایج حاصل از پژوهش حاضر حاکی از آن است که مجموعه اقدامات حمایتی در ارتباط با سالمندان باید بر محور توانمندسازی، احترام‌مندی، ایجاد حس مفید و مؤثر بودن و در یک بافت تعاملی مثبت باشد تا کرامت سالمندان به عنوان ذخایر عاطفی و معنوی جامعه حفظ شود.

واژه‌های کلیدی: کرامت، سالمندی، پدیدارشناسی هرمنوتیک، تجربه زیسته.

* نویسنده مسئول:

مقدمه

روند کنونی تغییرات جمعیتی جهان حرکت به سمت سالخوردگی است. هم‌زمان با افزایش جهانی روزافزون جمعیت سالمند، در کشور ما نیز جمعیت سالمند در حال افزایش است و بر اساس پیش‌بینی‌ها، در سال‌های آینده، ایران یکی از کشورهای دارای بیشترین سرعت رشد جمعیت سالمند خواهد بود؛ به طوری که جمعیت بالای ۶۵ سال ایران تا سال ۲۰۵۰ میلادی به حدود ۲۱ میلیون نفر می‌رسد (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۴). از سوی دیگر، گروه سالمندان با چالش‌هایی مختلف مواجه هستند که ممکن است سلامت روان آنها را تهدید کنند. سالمندان معمولاً دچار سرخوردگی، ناامیدی، احساس سربار بودن، اضطراب و افسردگی می‌شوند که نیازمند مداخلات روان‌شناختی متناسب است (Grybko et al., 2022; Blanqueza et al., 2024). نگرش‌های منفی اجتماعی نسبت به سالمندان به تبعیض و نادیده‌انگاری آنها دامن می‌زنند و معمولاً آنها را به جای منابع ارزشمند، به عنوان سربار معرفی می‌کند (Dişci, 2023; Hanspal, 2022). طبق نظریه تحول روانی-اجتماعی اریکسون، افراد مسن ممکن است با احساس ناامیدی دست‌وپنجه نرم کنند که بر احساس کرامت و ارزش آنها تأثیر می‌گذارد (Dişci, 2023). پژوهش‌ها نشان می‌دهند تغییرات اجتماعی نیز تأثیری جالب توجه بر نقش و جایگاه سالمندان در خانواده‌ها و جامعه داشته است. این در حالی است که دیدگاه‌ها و سنت‌های فرهنگی، مانند آموزه‌هایی که در برخی از ادیان وجود دارند، بر اهمیت رفتار با احترام با سالمندان، به ویژه هنگامی که با چالش‌هایی مانند فراموشی روبه‌رو می‌شوند، تأکید می‌کنند (Fishbane

& Russ-Fishbane, 2024). تغییرات مدرن به سمت خانواده‌های هسته‌ای منجر به انزوای سالمندان و احتمال غفلت از آنها شده است (Murlis, 2021). این امر با افزایش فردگرایی و خصومت با سالمندان تشدید نیز می‌شود (Jahangir & Shafi, 2021). این یافته‌ها بر اهمیت رسیدگی به کرامت در مراقبت از سالمندان تأکید می‌کنند که شامل جنبه‌های جسمی و روان‌شناختی می‌شود. در دهه‌های اخیر، حفظ کرامت انسانی به منزله زیربنای مراقبت پرستاری مورد توجه قرار گرفته است (Manookian et al., 2014).

کرامت انسانی که در لغت به معنای ارزش درونی، ارجمندی و بزرگواری است (حقیقت‌پور، ۱۳۹۲)، بیانگر این باور است که انسان‌ها از تجلیات خداوند هستند و همه انسان‌ها صرف‌نظر از ظرفیت یا رفتارشان، از چنین جایگاهی برخوردار هستند. کرامت یک مشخصه ذاتی وجود انسان است که به طور فاعلی احساس و به شکل رفتارهایی همچون احترام به خود و دیگران ظاهر می‌شود (Khosropanah et al., 2020).

این مفهوم در حوزه‌هایی مختلف همچون فقه، حقوق، اخلاق و فلسفه مورد توجه قرار گرفته است.

در فقه اسلامی، کرامت انسانی به سه دسته تقسیم می‌شود:

- کرامت ذاتی: که همه انسان‌ها صرفاً به دلیل انسان بودن از آن برخوردار هستند.
- کرامت اکتسابی: که بر اساس تقوا، علم، اخلاق و عمل صالح به دست می‌آید.

همکاران، ۱۴۰۲). عوامل کلیدی برجسته در مراقبت با حفظ کرامت شامل حمایت از استقلال فردی، رویکردهای متمرکز بر فرد و ارتباط مؤثر هستند (Bayer et al., 2005). با این حال، چالش‌هایی از جمله مشکلات سلامتی، وابستگی و آسیب پذیری موجب خدشه‌دار شدن کرامت سالمندان می‌شوند (Black & Dobbs, Stratton & Tadd, 2005); (2013). متخصصان کار با سالمندان بر اهمیت احترام، حفاظت از حریم خصوصی و توانمندسازی در حفظ کرامت تأکید می‌کنند (Stratton & Tadd, 2005). سالمندان نیز جنبه‌های رابطه‌ای و هویت خود را به عنوان اجزای اصلی کرامت شناسایی می‌کنند (Black & Dobbs, 2013). برای افزایش کرامت در مراقبت از سالمندان، رسیدگی به مسائل ارتباطی، نگرانی‌های مربوط به حریم خصوصی و هویت شخصی در عین توسعه سیاست‌ها و استانداردهایی که فراتر از رویکردهای صرفاً ساختاری هستند، ضروری است (Bayer et al., 2005; خلیلی و همکاران، ۱۳۹۷).

در محیط‌های مراقبتی در خانه‌های سالمندان، معمولاً به دلیل فرهنگ سازمانی، فرسودگی شغلی کارکنان و سیاست‌های ناکافی که ممکن است به فقدان مراقبت متمرکز بر فرد منجر شوند، کرامت سالمندان به خطر می‌افتد (Wachholz & Giacomini, 2023). درک نیازهای روان‌شناختی، اجتماعی و ارزشی سالمندان برای رفاه و کیفیت زندگی آنها بسیار مهم است. پژوهش‌ها بر اهمیت برآورده کردن نیازهای روان‌شناختی اساسی، از جمله خودمختاری، شایستگی و ارتباط، برای جلوگیری از افسردگی و افزایش رضایت از زندگی تأکید می‌کنند (Wapano & Lim, Reeraj & Bansal, 2021); (2024).

-کرامت اجتماعی: که در تعاملات اجتماعی و حقوق شهروندی نمود پیدا می‌کند (حقیقت‌پور، ۱۳۹۲).

شیخ حسن مصطفوی در کتاب *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم* (به نقل از حقیقت‌پور، ۱۳۹۲) درباره تمایز بین عزت‌نفس و کرامت آورده است: «عزت چیزی است که در برابر ذلت قرار داده می‌شود. ذلت به معنای آن پستی‌ای است که با پست‌انگاشتن یک شخص در مرتبه بالاتر پدید می‌آید. در معنای کلمه عزت، نوعی از مفهوم استعلا و برتری (نسبت به دیگری) نهفته است، برخلاف کلمه اکرام. بنابراین، کرامت به معنای عزت و برتری است که در خود شیء وجود دارد و در معنای آن استعلا و برتری نسبت به دیگری که در مرتبه پایین‌تر قرار دارد، ملاحظه نمی‌شود.»

کرامت مفهومی حیاتی برای سالمندان محسوب می‌شود که شامل احترام، خودمختاری و هویت شخصی است (Bayer et al., 2005; Black & Dobbs, 2013). پژوهش‌ها نشان می‌دهند حفظ کرامت برای رفاه و عزت‌نفس سالمندان ضروری است (خلیلی و همکاران، ۱۳۹۷; Pageau et al., 2024). همچنین، پژوهش‌ها نشان می‌دهند کرامت اجتماعی پیش‌بینی‌کننده‌ای مهم برای سلامت روان در میان سالمندان است و ۵۸/۸ درصد از تغییرات در نتایج سلامت روان را توضیح می‌دهد. این موضوع بدان معناست که تقویت مهارت‌های اجتماعی و ارتقای کرامت می‌تواند به بهبود سلامت روان منجر شود و همچنین، بیانگر این حقیقت است که کرامت صرفاً یک مفهوم نیست، بلکه یک عامل قابل تغییر است که می‌تواند پرورش یابد (رضاخانی و

فردی، به شناسایی عوامل تأثیرگذار بر احساس کرامت در سالمندان کمک می‌کند و موجب توسعه رویکردهای حمایتی در جامعه می‌شود؛ از این رو، پژوهش حاضر درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش است که مؤلفه‌های کرامت از دیدگاه سالمندان شهر تهران کدام‌اند.

روش

روش، قلمرو پژوهش، شرکت‌کنندگان: پژوهش حاضر به لحاظ روش‌شناسی کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی هرمنوتیک و با تأکید بر دیدگاه «ون منن» است. برای کشف تجربیات زنده سالمندان از پدیده کرامت انسانی استفاده شده است. در این روش، پدیده مدنظر با دید تفسیری، تحلیل و کشف می‌شود تا در فرایند تفسیر بتوان به درکی عمیق‌تر از تجربیات زنده دست یافت. مشارکت‌کنندگان این پژوهش را سالمندان تهرانی بالای ۶۵ سال در سال ۱۴۰۲ تشکیل دادند. معیارهای ورود به پژوهش عبارت بودند از: داشتن توانایی بیان افکار و احساسات خود، عدم ابتلا به بیماری‌های روانی و تمایل به شرکت در پژوهش. عدم برخورداری از معیارهای بالا و نیز عدم رضایت به ادامه همکاری از ملاک‌های خروج از پژوهش بودند. همچنین، با انتخاب شرکت‌کنندگان زن و مرد با استقلال مالی، جسمی و شخصی و سطح تحصیلی متفاوت، ۱۱ سالمند، ۶ زن و ۵ مرد، به عنوان مشارکت‌کننده انتخاب شدند؛ به نحوی که امکان دستیابی به ابعاد مختلف پدیده تحت بررسی ممکن شود. برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه عمیق با پرسش‌های باز پاسخ استفاده شد. روش انجام کار به این صورت بود که در آغاز، اطلاعیه‌ای راجع به انجام پژوهشی با

رسیدگی به این نیازهای چندوجهی برای سیاست‌گذاران، مراقبان و ارائه‌دهندگان خدمات بهداشتی برای توسعه مداخلات و سیستم‌های حمایتی مؤثر برای جمعیت سالمندان ضروری است (Wapano & Lim, 2024).

مفهوم کرامت برای سالمندان به شدت با دیده شدن و شناخته شدن مرتبط است. بسیاری از سالمندان احساس می‌کنند کم‌ارزش و از نظر اجتماعی نادیده گرفته شده‌اند که این امر به احساس کرامت آنها آسیب می‌زند (Clancy et al., 2020). با این حال، مطالعات اخیر پیشنهاد می‌کنند سالمندان را به عنوان منابع ارزشمند به جای افراد وابسته در نظر بگیریم؛ از این رو، راهبردهایی برای ادغام سالمندان در نقش‌های اجتماعی و اجتماعی فعال با تمرکز بر توسعه فعالیت‌هایی که «سالمندی فعال‌تر» را ترویج می‌دهند در حال بررسی هستند (Sabău & Acqui, 2023). این تلاش‌ها با هدف حفظ مشارکت سالمندان در سطوح اجتماعی و بوم شناختی انجام می‌شوند که می‌تواند جامعه و زندگی خانوادگی را غنی‌تر کند.

با وجود پژوهش‌های متعددی که در حوزه سالمندی و چالش‌های آن انجام شده‌اند، با توجه به بررسی‌های انجام‌شده، تا کنون مؤلفه منزلت و کرامت سالمندان با توجه به اقتضات فرهنگی و دینی بررسی نشده است؛ از این رو، پژوهش حاضر با استفاده از قابلیت‌های رویکرد کیفی، به دنبال تحقق این امر است. مطالعه کیفی امکان درکی عمیق‌تر از تجربیات زیسته و باورهای شخصی سالمندان را درباره مفهوم کرامت فراهم می‌کند. این روش با استخراج مضامین و تحلیل دیدگاه‌های

زندگی شده است و نه آن‌گونه که ما آن را مفهوم برداری می‌کنیم، ۳) تأمل بر درون‌مایه‌های ذاتی که مشخص‌کننده پدیده هستند، ۴) هنر نوشتن و بازنویسی، ۵) حفظ ارتباط قوی و جهت‌دار با پدیده و ۶) مطابقت بافت پژوهش با در نظر گرفتن اجزاء و کل. ون منن تأکید می‌کند این مراحل فقط برای پژوهشگران در سازمان‌دهی روند مطالعه ارائه شده‌اند و هیچ اجباری برای اجرای مرحله‌به‌مرحله پشت‌سرهم وجود ندارد. برای بیرون‌کشیدن بیانات مضمونی، پس از تدوین متن هر مصاحبه، از سه «رویکرد کل‌نگر»، «رویکرد انتخابی» و «رویکرد جزءنگر» استفاده شد. در «رویکرد کل‌نگر»، پژوهشگر متن را به عنوان کل می‌نگرد و این پرسش را مطرح می‌کند که در کل چه چیز مهم یا اساسی می‌توان از آن استخراج کرد. در این رویکرد، از متن تدوین‌شده یک درک کلی به دست می‌آید و نتایج به صورت متن توصیفی نوشته می‌شود. در «رویکرد جزءنگر»، پژوهشگر با توجه به تک‌تک جمله‌های متن این پرسش را مطرح می‌کند که این جمله یا این گروه از جمله‌ها چه چیزی را می‌توانند درباره کرامت انسانی سالمندان یا تجربه مربوط به آن توصیف کنند. در «رویکرد انتخابی»، بیاناتی که می‌توانند در روشن‌کردن پدیده مدنظر کاربرد داشته باشند، مشخص می‌شوند. برای اجرای بهتر و منظم‌تر و واضح‌تر، عبارت، جمله یا پاراگرافی تحت عنوان نقل‌قول مشارکت‌کننده مشخص شد. در مرحله بعد، پژوهشگر واحدهای معنایی را تعیین کرد و برچسب زد که مشخص‌کننده هر یک از بخش‌های متن بودند. در مرحله آخر، بعد از تأمل بر روی پدیده مورد مطالعه و مقوله‌های به‌دست‌آمده، مضامین استخراج شدند و پس از مصاحبه و مشورت با آگاهان و

موضوع حاضر تنظیم و در فضای مجازی (گروه‌های ایتا، واتساپ و تلگرام) منتشر شد. ۷ نفر برای همکاری در پژوهش اعلام آمادگی کردند که از این تعداد، ۵ نفر که واجد ملاک‌های پژوهش بودند، انتخاب شدند. نمونه‌گیری و مصاحبه تا رسیدن به مرحله اشباع با ۱۱ نفر ادامه یافت. ۶ نفر دیگر به شیوه گلوله‌برفی توسط افراد مشارکت‌کننده شناسایی و به پژوهش دعوت شدند.

پیش از شروع مصاحبه‌ها، ضبط صدا با کسب رضایت از مشارکت‌کنندگان انجام شد و به آنها اطمینان داده شد که هویتشان کاملاً محرمانه خواهد ماند. این فرایند گردآوری داده‌ها تا رسیدن به نقطه اشباع نظری ادامه یافت که به معنای جمع‌آوری اطلاعات کافی برای تحلیل و ارائه نتایج نهایی است. اشباع نظری زمانی حاصل می‌شود که پاسخ‌ها و داده‌ها مرتباً تکرار شوند؛ به گونه‌ای که اطلاعاتی جدید به دست نیاید. در این مرحله، برای تأیید نهایی اشباع، چند مصاحبه تکمیلی نیز انجام شدند. از آنجا که در مطالعات کیفی تعداد نمونه از پیش تعیین نمی‌شود، مصاحبه‌ها تا جایی ادامه یافتند که پاسخ‌ها برای پرسش‌های مدنظر به صورت تکراری ارائه شدند. در این پژوهش، رسیدن به اشباع نظری در مصاحبه یازدهم محقق شد.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از رویکرد ون منن استفاده شد. در این رویکرد، شش مضمون متدولوژیک معرفی می‌شوند که به پژوهشگر کمک می‌کنند تا بتواند روش پژوهش را بر اساس پایه فلسفی پژوهش به مرحله اجرا درآورد. این مضامین عبارت‌اند از: ۱) روی آوردن به ماهیت تجربه زندگی، ۲) کنکاش تجربه تحت بررسی به همان صورتی که

فهرست و اطلاعات مشارکت‌کنندگان، مصاحبه‌های ضبط‌شده، مقوله‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها و یادداشت‌های پژوهشگر ذخیره شدند. برای رعایت قابلیت تأییدپذیری و هم‌خوانی نتایج با داده‌ها، نتایج به‌دست‌آمده با داده‌های خام نخستین مقایسه شد. و در نهایت، در طول جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، افکار و انتظارات ذهنی پژوهشگر یادداشت شد تا دیدگاه‌های واردشده در پژوهش ردیابی و کنترل شوند.

ملاحظات اخلاقی در پژوهش حاضر نیز عبارت بودند از: الف) کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان برای ضبط مصاحبه و توضیح دلیل ضبط صدای آنها، ب) انتخاب زمان و مکان مصاحبه بر اساس تمایل مشارکت‌کننده، پ) رعایت اصل رازداری و محرمانه‌ماندن اطلاعات؛ عدم اشاره به نام مشارکت‌کننده یا هر گونه اطلاعاتی که منجر به شناسایی هویت وی شود و ت) حفظ حراست از محتوای ضبط‌شده و حق آزادی به مشارکت‌کنندگان برای انصراف از ادامه همکاری.

ابزار سنجش: مصاحبه: در این پژوهش، برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه عمیق با پرسش‌های باز و ایجاد بیشترین آزادی برای مشارکت‌کنندگان برای پاسخ‌گویی استفاده شد. پرسش‌های مصاحبه بر اساس ادبیات پژوهشی و انجام یک مصاحبه مقدماتی و تأیید نظر متخصصان طراحی شدند. پرسش‌های مصاحبه به گونه‌ای طراحی شدند که تجربه‌ها، باورها و عوامل مؤثر بر حس کرامت در طول زندگی مشارکت‌کنندگان را کشف کنند. پرسش‌ها عبارت بودند از: پرسش کلی: «دوران سالمندی خود را چگونه ارزیابی می‌کنید؟» و

استادان در رابطه با درون‌مایه‌های به‌دست‌آمده و اطمینان از درستی تصمیم‌های خود، درون‌مایه‌ها بررسی شدند. سعی شد مضامین ذاتی از مضامین اتفاقی تفکیک و حذف شوند. به منظور تعیین مضمون ذاتی، این پرسش مطرح شد که اگر مضمون از این پدیده حذف شود یا تغییر کند، آیا پدیده آسیب می‌بیند و آیا پدیده بدون در نظر گرفتن این مضمون معنای بنیادی خود را از دست می‌دهد.

در پژوهش حاضر، به منظور اعتباریابی داده‌ها، از روش واریسی با مشارکت‌کنندگان و بازخورد همکاران استفاده شد. در روش واریسی با مصاحبه‌شوندگان، اطلاعات هر مصاحبه پس از تدوین و یافته‌های پژوهش در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و بر اساس نظرات آنان، اصلاحات انجام شد. همچنین، در فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها، از خبرگان پژوهش کیفی برای نظارت بر کدگذاری و کفایت داده‌ها و مضامین استفاده شد و در نهایت، به منظور اطمینان از عدم ورود سوءبرداشت‌ها به فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها، از چهار همکار مسلط به کار کیفی درخواست شد تا یافته‌های حاصل را ارزیابی کنند. همچنین، به منظور ارزشیابی و اعتبارسنجی یافته‌ها از چهار ملاک اعتبارپذیری^۱، قابلیت اطمینان^۲، تأییدپذیری^۳ و انتقال‌پذیری^۴ استفاده شد. در این پژوهش، به منظور اعتبارپذیری، پژوهشگر با حفظ تماس طولانی خود با محیط، به مشاهده عمیق و مستمر در محیط ادامه داد. همچنین، با هدف تأمین قابلیت اطمینان، تمام جزئیات مربوط به چگونگی جمع‌آوری داده‌ها،

¹ Credibility

² Consistency

³ Confirm ability

⁴ Transferability

شدند. سپس، اصول اخلاقی حاکم بر پژوهش توضیح داده و رضایت ضبط جلسه اخذ شد. فرایند مصاحبه با پرسش‌های کلی آغاز شد و با پرسش‌های پیگیرانه ادامه پیدا کرد. در هر مرحله، تلاش شد تا فضایی مناسب برای خودابرازی مشارکت‌کننده فراهم شود. پرسش‌ها از غیرمستقیم به مستقیم و از ساده به پیچیده مطرح می‌شدند. در پایان هر توضیح از جانب مشارکت‌کننده، خلاصه‌ای از اظهارات وی انعکاس داده و از صحت فهم عبارت‌های وی اطمینان حاصل می‌شد. بلافاصله بعد از هر مصاحبه، نکات و مطالبی از پیام‌های غیرکلامی مصاحبه‌شوندگان و احساس مصاحبه‌کننده در هر مصاحبه یادداشت‌برداری شد. پژوهشگر برای انجام مصاحبه، به منازل یا محل مدنظر سالمندان رفته و پس از معرفی خود به مشارکت‌کنندگان و کسب رضایت از ایشان، مصاحبه را انجام داده است. هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه به طول انجامید.

یافته‌ها

در **جدول ۱**، اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان آورده شده است. دامنه سنی آنها بین ۶۵ تا ۸۴ سال بود و به جز ۴ نفر، مابقی در کنار سایرین زندگی می‌کردند.

در **جدول ۲**، مضامین پالایش‌شده و مستخرج از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها گزارش شده‌اند. در مجموع، در پژوهش فعلی در فرایند تحلیل اولیه، ۱۳۷ مضمون اولیه یافت شدند که این خرده‌مضامین در نهایت به ۱۹ مضمون فرعی و ۵ مضمون اصلی تقلیل داده شدند.

پرسش‌های اکتشافی شامل: (۱) «کرامت از نظر شما به چه معناست؟» (۲) «چه عواملی باعث شده‌اند احساس کرامت کنید یا احساس کنید کرامت شما حفظ نشده است؟» (۳) «نقش باورها و ارزش‌های شخصی شما در حفظ کرامت چیست؟» (۴) «در مواجهه با دیگران چه احساسی داشتید که کرامت شما حفظ یا خدشه‌دار شده است؟» (۵) «اگر بتوانید از تجربه‌ای که به شما حس کرامت داده است، صحبت کنید، آن تجربه چه بوده است؟» این پرسش‌ها با هدف کشف ابعاد مختلف مفهوم کرامت از دیدگاه سالمندان و بازتاب آن در زندگی آنها طراحی و اجرا شدند.

ملاحظات اخلاقی و پیروی از اصول اخلاق

پژوهش: به منظور حفظ رعایت اصول اخلاقی در این پژوهش موارد زیر تا حد ممکن رعایت شدند: (۱) مصاحبه‌شوندگان قبل از شروع مصاحبه از ضبط صدای خود مطلع می‌شدند.

(۲) کلمات و واژگان افراد مصاحبه‌شونده به طور کامل و بدون دخل و تصرف تدوین و تحلیل شده‌اند.

(۳) مصاحبه با رضایت کامل مصاحبه‌شوندگان انجام شد و آنان از هدف پژوهش مطلع بودند.

(۴) تمام مصاحبه‌شوندگان با کدها شماره‌گذاری شدند و اصل محرمانه‌بودن و رازداری مسائل شخصی زندگی آنان در طول پژوهش رعایت و به مصاحبه‌شوندگان اطمینان داده شد.

گردآوری داده‌ها به صورت عملیاتی به این صورت بود که پس از ایجاد هماهنگی‌های لازم و تعیین زمان مصاحبه، در ابتدا مصاحبه‌کننده معرفی شد و اهداف مصاحبه برای افراد به طور مختصر بیان

جدول ۱

اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

Table 1
Demographic information of the participants in the research

مشارکت‌کننده	جنسیت	سن	شغل	تحصیلات	تعداد فرزندان	وضعیت زندگی	وضعیت مسکن	وضعیت سلامتی
(۱)	مرد	۷۷	بازنشسته و فعالاً مشغول کار	دیپلم	۴	زندگی با همسر	شخصی	پادرد
(۲)	زن	۸۴	مستمری‌بگیر	بی‌سواد	۵	زندگی با دختر	شخصی	پای سمت راست بی‌حس
(۳)	زن	۶۷	بازنشسته	لیسانس	۲	تنها	شخصی	پادرد
(۴)	مرد	۶۶	بازنشسته	سیکل	۳	زندگی با همسر	شخصی	فشارخون
(۵)	مرد	۷۶	بازنشسته	لیسانس	۲	زندگی با همسر	شخصی	-
(۶)	مرد	۷۰	خیاط	سیکل	۲	زندگی با همسر	استجاری	فشار خون و چربی و پادرد
(۷)	زن	۷۱	مستمری‌بگیر	سیکل	۴	تنها	شخصی	پادرد و کمردرد
(۸)	مرد	۷۰	بازنشسته	لیسانس	۲	زندگی با پسر و همسر	شخصی	پادرد؛ با اعصاب راه می‌رود.
(۹)	زن	۶۶	بازنشسته و فعالاً مشغول کار	لیسانس	۳	تنها	استجاری	پادرد و فشارخون بالا
(۱۰)	زن	۶۵	بازنشسته	دیپلم	۱	زندگی با دختر	شخصی	لرزش دست
(۱۱)	زن	۷۷	مستمری‌بگیر	تا ششم ابتدایی	۵	تنها	شخصی	کمبود تعادل

جدول ۲

مضامین مربوط به مفهوم کرامت از دیدگاه سالمندان

Table 1
Themes related to the concept of dignity from the perspective of the elderly

مضامین اصلی	مضامین فرعی
احترام	محترم شمرده شدن
	مورد توجه و اهمیت واقع شدن
	مرجع بودن
امنیت خاطر	محبت خانواده و اقوام
	درک شدن
	مواجهه با تنهایی
استقلال	توانگری مالی
	استقلال رأی و حق انتخاب
	سرپابودن
تعامل	ارتباط با دیگران
	فعالیت سرگرم کننده
	دیگرخواهی
	درک متقابل
	توقع نداشتن
ارزش های انسانی و اخلاقی	حریم شخصی
	اثربخشی
	اعتقاد و اعتماد به خدا
	تفکر مثبت
	صفات اخلاقی

از تجزیه و تحلیل داده های حاصل از مصاحبه ها، ۵ مضمون اصلی شامل احترام، امنیت خاطر، استقلال، تعامل، ارزش های انسانی و اخلاقی به دست آمدند که در بخش زیر، به تفکیک، هر یک با استناد به یک تا دو گویه شاهد تبیین می شوند.

مضمون اصلی: احترام
یکی از مضامین مهم در تجربه مشارکت کنندگان از پدیده کرامت انسانی در این پژوهش «احترام» است. تفسیر تجربیات سالمندان نشان داد محترم شمرده شدن در این دوران سبب حفظ کرامت انسانی فرد سالمند می شود و در این رابطه، ۳ مضمون «محترم شمرده شدن»، «مورد توجه و اهمیت قرار گرفتن» و «مرجع بودن»، در تجربیات سالمندان پدیدار شدند.

مضمون فرعی: محترم شمرده شدن

یکی از نیازهای اساسی انسان مورد احترام واقع شدن است و در سالمندی این نیاز بیش از پیش اهمیت می‌یابد. بیشتر مشارکت‌کنندگان حفظ کرامت را با احترام گذاشتن به سالمندان مترادف دانستند. یکی از مشارکت‌کنندگان تجربه خود را این‌گونه روایت می‌کند: «زنم که اصلاً به من احترام نمی‌داده، صبح که پا می‌شه یه سلام به من نمی‌کنه، از اینکه سر کار نمیرم و همش تو خونهم ناراحته. دائماً سرم غر میزنه. دائماً می‌گه پاشو برو بیرون، چرا داری عاطل و باطل می‌گردی، برو سر کار... کار کجا بود... من ۳۲ سال کار کردم چی شد... زنم از وقتی بازنشست شدم بیشتر بی‌احترامی می‌کنه» (مصاحبه‌شونده شماره ۲). در واقع، از نظر سالمندان، حساسیت در گوش دادن به صحبت‌های سالمند یک ویژگی تعیین‌کننده حفظ منزلت و کرامت است؛ بنابراین، بادقت گوش دادن یک ارتباط کامل بین سالمند و مراقبت‌کننده فراهم می‌کند. نحوه رفتار و داشتن حساسیت در گوش دادن سبب تغییر و تصحیح ارزش‌های درونی و درک از سالمند و حفظ منزلت و کرامت وی می‌شود، و برعکس، فریادکشیدن بر سر سالمند و با صدای بلند حرف زدن احساس تحقیرشدگی در سالمند به وجود می‌آورد و احساس کرامت را در او کاهش می‌دهد.

مضمون فرعی: مورد توجه و اهمیت قرار گرفتن سالمندان مشارکت‌کننده در مصاحبه‌ها مورد توجه و مورد اهمیت قرار گرفتن را یکی دیگر از عواملی می‌دانند که سبب ایجاد حس احترام و عزت نفس و در نتیجه، حس کرامت در آنها می‌شود. این توجه می‌تواند از جانب همسر یا فرزندان دریافت شود. یکی از مشارکت‌کنندگان در این راستا اظهار داشت:

«همسرم خیلی خوبه، البته خانواده خوبی هم داره. توی این ۵۰ سال زندگی همیشه صبح منو از در خونهم همراهی کرده. اون موقع که جوون‌تر بودم و بیشتر سر کارم می‌موندم ناهارم رو آماده می‌کرد تا من تو مغازه گرسنه نمونم... الان هم که از سر کار می‌رم خونهم... اگه سر کار اتفاقی افتاده باشه و من ناراحت باشم زودتر از همه می‌فهمه... میاد می‌پرسه چی شده و من وقتی براش تعریف می‌کنم خیلی همدردی می‌کنه» (مصاحبه‌شونده شماره ۵).

مضمون فرعی: مرجع بودن

یکی از زیرمضامین احترام از دیدگاه سالمندان مرجعیت سالمند است. استفاده از تجربیات سالمندان به عنوان کسانی که در سختی‌های زندگی تجربه‌های عملی خوبی داشتند، برای آنها بسیار مهم خواهد بود و مهر تأییدی برای به رسمیت شناختن آنان است؛ زیرا به قول قدیمی‌ترها، آنچه جوان در آینه می‌بیند، پیر در خشت خام می‌بیند و عدم تبعیت و حرف‌نشنیدن از سالمندان به مفهوم از دست دادن جایگاه قبلی آنهاست. معمولاً بسیاری از سالمندان با وجود ضعفی که در قوای جسمانی دارند، همواره در تلاش هستند تا به خود و دیگران نشان دهند همچنان مانند گذشته فردی مرجع در جامعه و زندگی هستند. این مضمون شامل خرده‌مضامین حرف‌شنوی، به رسمیت شناختن و مشورت‌گرفتن بود. یکی از مشارکت‌کنندگان در خصوص این تجربه گفت: «یه وقتی می‌خواهی بزرگی کنی و کار مثبتی انجام بدی ولی به حرفا و نظر تو گوش نمی‌دن. این جور وقتا خیلی بهم برمی‌خوره و احساس می‌کنم کوچیک شدم. دفعه آخر می‌خواستم بین خواهر و برادری صلح برقرار کنم ولی حرفمو گوش نکردن. همه بهم گفتن تو کار خودت رو

«خب به موقع به جام درد می‌گیره... وقتی می‌گم... دخترم می‌گه وای روز جدید جای جدید، خونه می‌شینن حوصله‌ت سر می‌ره هی فکرای الکی می‌کنی اون وقت از به جات درد می‌زنه بیرون، آی وقتی اینو می‌گه دردم ده برابر می‌شه، همش به من می‌گه راه برو» (مصاحبه‌شونده شماره ۲).

مضمون فرعی: مواجه‌شدن با تنهایی
با توجه به تحولات اقتصادی و اجتماعی در جامعه، از جمله رشد روزافزون جمعیت سالمند و کوچک‌شدن جمعیت خانوارها، تعداد سالمندانی که تنها زندگی می‌کنند رو به افزایش است و با توجه به اینکه تمام مشارکت‌کنندگان این پژوهش مستقل زندگی می‌کنند، تنهایی زیرمضمون امنیت خاطر قرار گرفت. مشارکت‌کننده‌ای تجربه خود را این‌گونه روایت می‌کند: «خوب هر کسی زندگی خودشو داره، من زندگی خودمو دارم. بعضی موقع‌ها از اینکه تنها هستم خوشحالم هستم چون هرجوری دلم بخواد زندگی می‌کنم و مزاحم کسی نیستم. من به موقع‌هایی شب تا بعد از نماز صبح بیدارم، قرآن می‌خونم، نماز شب می‌خونم، از اون طرف تا ظهر خوابم، کسی نیست که بهم بگه چی کار می‌کنی یا ناراحت بشم که کسی رو بیدار کردم. بعد هم ناهار یه نفره می‌پزم» (مصاحبه‌شونده شماره ۱۱).

مضمون اصلی: استقلال

قبل از اینکه تجربه زیسته سالمندان درباره مضمون استقلال طرح و بررسی شود، باید روی این نکته تأکید کرد که مشارکت‌کنندگان این پژوهش همگی از لحاظ مالی و سکونتی و جسمی مستقل هستند و

کردی، مهم نیست که گوش ندادن (خب شما اینجا چه حسی داشتید؟) من احساس کوچیکی و مسخرگی کردم» (مصاحبه‌شونده شماره ۸).

مضمون اصلی: امنیت خاطر

یکی از زیرمضمون‌های پدیدار شده در خصوص درون‌مایه امنیت خاطر عطوفت و گشاده‌رویی خانواده و اقوام بود. مهربانی و محبت اعضای خانواده و اقوام و مراقبت خالصانه از سالمند جبران زحمات سالمند توسط فرزندان بود.

مضمون فرعی: محبت خانواده و اقوام

ابراز علاقه و محبت خانواده و اقوام نسبت به سالمندان، طبق تجربیات خودشان، موجب ایجاد مسرت و احساس ارزشمندی در آنها می‌شود. مشارکت‌کننده‌ای تجربه خود را این‌گونه روایت می‌کند: «آره پارسال که می‌خواستم خونه‌م رو عوض کنم اونا به من کمک مالی کردن و بخشی از مشکل منو حل کردن. اونا کمکشونو به عنوان کادوی خونه دادن... برای همین راحت کمکشونو قبول کردم و خجالت نکشیدم و احساس کسرشان نکردم و این جور کرامتم زیر سؤال نرفت. البته همیشه خواهرها بهتر از برادرا هستن و بیشتر هوای همدیگه رو دارن. رابطه من با خواهرام خیلی خوبه خیلی احترام همو داریم» (مصاحبه‌شونده شماره ۱۰).

مضمون فرعی: درک‌شدن

در این پژوهش، عامل دیگری در تجربیات سالمندان مشخص شد که شامل اثر درک اطرافیان از شرایط سالمند و خود سالمند در حفظ کرامت آنان است. سالمندان وقتی درک نمی‌شوند، بسیار احساس بی‌حرمتی، ناامنی و بی‌اعتمادی می‌کنند. یکی از مشارکت‌کنندگان در خصوص این تجربه گفت:

در خانه شخصی و با درآمد شخصی زندگی می‌کنند و در انجام امورات روزمره خود به کسی نیازمند نیستند؛ ولی مشارکت‌کنندگان با استفاده از تجربه زیسته خود، استقلال‌داشتن را به عنوان مضمون اصلی در کرامت انسانی بیان کردند.

مضمون فرعی: توانگری مالی

مشارکت‌کنندگان، با توجه به شرایط اقتصادی کنونی کشور، از تجربیات خود در این زمینه گفته‌اند؛ اینکه گرانی و مشکلات ناشی از آن برای کسانی که توان مالی مناسبی ندارند، می‌تواند در روند زندگی‌شان و نیز حفظ استقلال‌شان که موجب حفظ کرامت انسانی آنها می‌شود، اختلال ایجاد کند. در این خصوص، مشارکت‌کننده‌ای اظهار داشت: «می‌دونید پول کم یه وقتا نمی‌ذاره آدم اون کارایی رو که دلش می‌خواد بکنه... مثلاً یه موقع دلت می‌خواد همسرتو ببری مسافرت، می‌بینی نمی‌شه، شرمنده می‌شی، احساس می‌کنی کم آوردی، یه موقع دوست داری برای بچه چیزی بخری یا کاری کنی یا حمایتی کنی نمی‌تونی» (مصاحبه‌شونده شماره ۶).

مضمون فرعی: استقلال رأی (حق انتخاب و تصمیم‌گیری)

سالمندان به عنوان یک هویت مستقل، دارای قدرت تفکر و تصمیم‌گیری هستند و از همان ابتدای زندگی‌شان این نقش را داشته‌اند و بر اساس ایده خود تصمیم گرفته‌اند. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش مایل بودند خودشان تصمیم‌گیرنده مسائل زندگی خود باشند؛ حق انتخاب و تصمیم‌گیری برای آنها بسیار مهم است و طبق گفته خودشان، این امر به آنها احساس هویت و کرامت می‌دهد و از دست دادن آن می‌تواند احساس ناکامی به وجود بیاورد.

مشارکت‌کننده‌ای تجربه خود را از وضعیت موجود این‌گونه روایت می‌کند: «همه باید کار می‌کردیم اون وقت خرج جنس و اینا ازش می‌رفت کنار واسه بابا ما مانم. چیزی م که می‌موند می‌خوردیم» (مصاحبه‌شونده شماره ۱۵). مشارکت‌کننده‌ای دیگر گفت: «تازه یه موقع که می‌خوام شبکه‌های خبری مورد علاقه مو ببینم ناراحت می‌شه می‌گه مُردم از این همه سیاست... بعد من باید سریال‌های الکی اونو ببینم. حالا شما از شأن و منزلت و کرامت می‌پرسی... آدم تو خونه خودش حق نداره اون جوروری که دوست داره زندگی کنه» (مصاحبه‌شونده شماره ۴).

مضمون فرعی: سرپابودن

انجام وظایف و نقش‌های درون و بیرون از خانه را سرپابودن می‌گویند. سالمندان سرپابودن را یکی از شاخص‌های کرامت در دوران سالمندی مطرح کرده‌اند. یکی از سالمندان بیرون‌رفتن از خانه و انجام کارهای شخصی مانند خرید کردن را برای حفظ کرامت مؤثر می‌داند. در این قسمت، به گزاره‌های مصاحبه‌شوندگان اشاره خواهیم داشت: «ما هم دوست داریم از خونه بیایم بیرون، میون مردم باشیم. می‌دونی سالمندان وقتی کاراشونو خودشون انجام بدن احساس می‌کنن منزلت دارن و کرامتشون حفظ شده» (مصاحبه‌شونده شماره ۳) و «من خودم با همسرم زندگی می‌کنم. توان مالی متوسط و خوبی داریم و محتاج کسی هم نیستیم... و از همه مهم‌تر که سلامتی و سرپا و دغدغه مخارج پزشکی شکر خدا نداریم، به دنبال این شرایط از احترام اجتماعی خوبی هم برخورداریم... اینا موجب می‌شه ما نیازمند نباشیم و به حقوق در حد خودمان دست پیدا کردیم

و به اصطلاح کرامتمون حفظ شده» (مصاحبه‌شونده شماره ۵).

مضمون اصلی: تعامل

یکی از نیازهای اصلی سالمندان ایجاد تعامل مؤثر با اطرافیان است. هر چقدر این تعامل به برطرف کردن نیاز عاطفی، رفتاری و شناختی سالمند منتج شود، زندگی برای سالمند نیز رضایت‌بخش‌تر خواهد شد؛ بنابراین، تعامل یکی دیگر از مضامینی است که سالمندان در تجربه زیسته خود آن را مطرح کردند. تعامل دارای چهار زیرمضمون «ارتباط با دیگران»، «احترام متقابل»، «تفریح و سرگرمی» و «حریم شخصی» است.

مضمون فرعی: ارتباط با دیگران

ارتباط یکی از نیازهای روان‌شناختی انسان است. ارتباط شامل نیاز به رابطه اجتماعی، احساس تعلق به دیگران و داشتن روابط گرم و صمیمی با دیگران است. از دیدگاه سالمندان، ارتباط مؤثر خانوادگی و همچنین، ارتباط با دوستان و اطرافیان، در ایجاد رضایت از زندگی و حس کرامت، نقش اساسی دارد. به طور معمول، سالمندان ارتباطی بسیار نزدیک با نوه‌هایشان برقرار می‌کنند و این‌گونه نیاز عاطفی خود را ارضا می‌کنند. در این خصوص، مشارکت‌کننده‌ای اظهار داشت: «از عید و تعطیلات گرفته تا روزای تولد اماما، افطاری ماه رمضان، عروسا و دخترا برنامه‌ریزی می‌کنن هر شب نوبتی خونه یکی جمع می‌شیم... ماشالله تعدادمون هم داره زیاد می‌شه ولی خوبه من که کلی خوشحال می‌شم خودشونم همین‌طور» (مصاحبه‌شونده شماره ۱۱). مشارکت‌کننده دیگری گفت: «مهمونی می‌دم، مهمونی می‌رم، الان سه دسته دوست دارم. دسته اول

همکاران بیمارستانم... الان هم کماکان همدیگه رو می‌بینیم. با هم پارک یا کافی‌شاپ می‌ریم صبحونه یا نهار می‌خوریم. دسته دوم دوستایی هستن که با هم کلاس زبان می‌ریم دور هم جمع می‌شیم و تحت عنوان مثلاً درس مهمونی می‌دیم با هم درس می‌خوانیم. سری سوم هم دوستای خونوادگی هستن. مثل همین الان که اومدیم خونه‌شون. این رفت‌واومدا حس خوبی داره» (مصاحبه‌شونده شماره ۷). یک پدیده جدید در ارتباط سالمندان که در حال گسترش است، ارتباط با دوستان در فضای مجازی است که یکی از سالمندان این‌طور به آن اشاره می‌کند: «ما در شبکه‌های مجازی هم از حال هم باخبر می‌شیم... برای هم چیزای بامزه و شیرین می‌ذاریم و نکته‌های پزشکی هم برای هم می‌ذاریم. من اوایل این کارو دوست نداشتم ولی حالا خوبه زمان زود می‌گذره و تأثیر خوبی داره» (مصاحبه‌شونده شماره ۱۰)

مضمون فرعی: فعالیت سرگرم‌کننده

در مصاحبه‌ها، سالمندان از تجربیات خود از فعالیت‌های سرگرم‌کننده مورد علاقه خود گفتند که به آنها کمک می‌کرد تا سبک زندگی سالمی داشته باشند و احساس کرامت کنند. در این خصوص، مشارکت‌کننده‌ای اظهار داشت: «یکی از تفریحات من برش روزنامه‌هاست. من هر مطلب یا مقاله‌ای درباره سعدی یا مولوی را بخوانم جمع‌آوری می‌کنم و خیلی برام لذت‌بخشه. من شعر هم می‌گم. خیلی برام مهم نیست شعر خوب بگم. دفتر شعرهام برام مثل آلبوم عکس می‌مونه، هر کدوم تداعی شرایط و زمانیه که اون شعر رو گفتم. با گل و گیاه خودمو سرگرم می‌کنم. ارتباط ذهنی خوبی با اونا دارم، آشنیز خوبی هم هستم. اینو دخترم شهادت می‌دن... هر

مقابل با همسرش می‌گوید: «ولی کلاً احترام منو تو همه جمع‌های خونوادگی داره و البته منم همین‌طورم و از اول همیشه رعایت کردم. ما برای حل مشکل خودمون هیچ‌وقت از هیچ‌کس کمک نخواستیم و خودمون حل کردیم» (مشارکت‌کننده شماره ۵).

مضمون فرعی: درک متقابل

درک متقابل یعنی موضوعی را علاوه بر آنکه از زاویه دید خود می‌نگریم، از دریچه چشم طرف مقابل هم باید بررسی کنیم؛ یعنی توجه به اینکه لزوماً همه افراد نباید مثل همدیگر فکر کنند و نظرهای مشابه هم داشته باشند یا مثل هم درک و عمل کنند. تجربیات سالمندان نشان داده است درک متقابل (درک اطرافیان از شرایط سالمند و برعکس) به بهبود روابط سالمندان با دیگران کمک می‌کند و احساس رضایت از زندگی و احساس منزلت و کرامت در آنان را بهبود می‌بخشد. مشارکت‌کننده‌ای چنین اظهار داشت: «جامعه طوریه که جوونا کارشون زیاده، خسته می‌شن و من باید اونا رو درک کنم تا اونا هم منو درک کنن. این می‌شه شأن و منزلت متقابل. بعضی سالمندان پایچ جوونا می‌شن و اونا رو درک نمی‌کنن. سالمند باید خودش منزلت و کرامت خودشو حفظ کنه» (مشارکت‌کننده شماره ۳).

مضمون فرعی: سازگاری و توقع نداشتن

یکی از ویژگی‌های اخلاقی انسان سازگاری و هماهنگی با خود و محیط اطراف است و همین سازگاری به او توانایی تحمل محدودیت‌ها و راه‌های مقابله با آن را می‌دهد. سازگاری در سالمندان به نوعی توانایی فرد در تطابق با محیط اطراف و

روز صبح زود ساعت ۶:۳۰-۶ از خواب بیدار می‌شم کارای خونه رو با علاقه انجام می‌دم... اگه ظرفی کثیف مونده باشه می‌شورم و صبح یک ساعت یا یک ساعت و نیم با دوستانم به گپ‌وگفت و ورزش تو پارک می‌گذرونیم و هر روز اشغال‌های محلی که توش هستیم رو با دوستانم جمع می‌کنیم و گاهی با یکی از اونا که سکنه کرده جاهایی که آب نمی‌رسه رو آبیاری می‌کنیم. خیلی حس خوبی و احساس رضایت از خودم و زندگیم می‌کنم. گاهی هم نقاشی می‌کنم... برام مهم نیست که نقاش هستم یا نه... به کار درونیه که خودمو راضی می‌کنه» (مصاحبه‌شونده شماره ۵).

مضمون فرعی: احترام و اهمیت سالمند نسبت به دیگران

یکی از ارکان مهم زندگی که به وسیله آن می‌توانیم تعامل خوبی با یکدیگر داشته باشیم، بی‌شک همان احترام به دیگران است. همیشه شنیده یا خوانده‌ایم که بر اساس آموزه‌های دینی و عرف اجتماعی، باید به سالمندان احترام بگذاریم و برای آنان اهمیت قائل شویم، ولی در این پژوهش، سالمندان به احترام و اهمیت خودشان به دیگران نیز اشاره کردند. یکی از مشارکت‌کنندگان تجربه خود را این‌گونه روایت می‌کند: «وقتی آدم خودش به بچه‌هاش احترام نمی‌ذاره هی دائماً بهشون حرف‌های بد و ناجور می‌زنه، وقتی هی سر بچه‌ها داد می‌زنه و هی از اونا انتظار داره، روی بچه‌ها رو به خودش باز می‌کنه. خوب دیگه بچه‌هام یاد نمی‌گیرن چه جور احترام بزرگ‌تر رو داشته باشن. دیروز از خونه همسایه صدای دادو فریاد می‌ومد، پسرا با هم دعوا می‌کردن... من می‌گم احترام احترام میاره» (مصاحبه‌شونده شماره ۱۱) و مشارکت‌کننده ۷۶ ساله مرد از احترام

ارزش اخلاقی و انسانی به معنای مجموعه‌ای از خوب‌ها و بدها، پسندها و ناپسندهای مورد قبول فرد است؛ یعنی اخلاقی بودن هر عمل به آن است که آن عمل نیکو شمرده شود؛ به طوری که یکی از مضامین مهم در تجربه مشارکت‌کنندگان این پژوهش از پدیده کرامت انسانی «ارزش اخلاقی و انسانی» بود. تفسیر تجربیات سالمندان در این پژوهش نشان داد برخورداری از ارزش‌های انسانی سالمند باعث حفظ کرامت انسانی او می‌شود. در این رابطه، زیرمضمون‌های اثربخشی، توسل به دعا و معنویت، متصف به صفات اخلاقی بودن، و افکار مثبت داشتن از تجربیات مشارکت‌کنندگان پدیدار شدند.

مضمون فرعی: اثربخشی

طبق تجربیات مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر، زیرمضمون فرعی اثربخش بودن شامل کمک به فرزندان و دیگران، مدیریت شرایط بحران در خانواده و شرکت در فعالیت‌های خیریه می‌شد که در نهایت، باعث مفید و مؤثر بودن و تقویت احساس کرامت می‌شد. یکی از سالمندان مشارکت‌کننده از اینکه می‌توانست با توجه به سن تقویمی، جایگاهی مفید و مؤثر در زندگی اطرافیان داشته باشد، احساس کرامت می‌کرد. مشارکت‌کننده‌ای چنین روایت کرد: «هر سه فرزندم ازدواج کردن و زندگی مستقلی دارن و فقط یکی از اوناست که شاید به دلیل زیاده‌طلبی نیاز به کمک مالی من داره و من کمک مالی می‌کنم و شاید هم بیش از آنکه به خودم برسم به اون و خانواده‌ش می‌رسم و سرویس می‌دم. من فکر می‌کنم هر مادری در هر شرایطی از کمک‌کردن به بچه‌ش لذت می‌بره و این حس زیباییه و اینکه به عنوان یه مادر حامی فرزندم باشم، جایی که نیاز به کمک هست بتونم کمک کنم، حتی با توجه به اینکه فشار

تغییرات ناشی از سن است و او را از نیاز به دیگران رها می‌کند. مشارکت‌کننده‌ای چنین اظهار داشت: «کسی که شرایط رو بسنجه و بدون هرچی به دلیلی برای خودش داره، انتظارش از آدما میاد پایین. مثلاً من وقتی سوار مترو می‌شم... خب می‌بینم که من عصا دارم و بدون اون تعادل کمه ولی به ندرت کسی بلند می‌شه تا من بشینم. معمولاً جوونا سرشون تو گوشیه یا خودشونو به خواب می‌زنن یا ننگات می‌کنن و انگار می‌خوان بگن: بلند نمی‌شم دلم می‌خواد این حق منه منم پول بلیت دادم... من ناراحت نمی‌شم چون انتظار ندارم ولی بارها شده پیرمرد بغل‌دستی من ناراحت شده، غر زده... (واقعاً خجالت نمی‌کشن، لقمه حلال نخورده تا احترام به بزرگ‌تر رو بفهمه و...) چون اون انتظار داره حرمت و کرامت حفظ بشه و درد پاش درک بشه» (مشارکت‌کننده شماره ۸).

مضمون فرعی: حریم شخصی از دیدگاه سالمندان مشارکت‌کننده در این پژوهش، رعایت حریم شخصی از مصادیق اصلی تعامل با دیگران است و احترام به حریم در روابط یکی از نیازهای سالمندان برای زندگی رضایت‌بخش است؛ زیرا این عمل به آنها شأن و منزلت می‌دهد. مشارکت‌کننده‌ای تجربه خود را این‌گونه روایت می‌کند: «دخترم یه حریمایی داره مثل اتاقش، گوشیش و لوازم شخصیش، من همیشه رعایت می‌کنم. ما هر دو سنجیده رفتار می‌کنیم تا مزاحم هم نشیم. مثلاً اون با دوستاش بیان خونه، من رعایت می‌کنم و منم هر وقت دوستام بیان، زیاد با ما کاری نداره این‌جوری حریم همدیگه رو رعایت می‌کنیم» (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).

مضمون اصلی: ارزش‌های انسانی و اخلاقی

جسمی زیادی به من میاد، ولی لذت‌بخشه» (مشارکت‌کننده شماره ۹).

مضمون فرعی: اعتماد و اعتقاد به خدا

یکی از مضامین فرعی پدیدار شده از تجربیات مشارکت‌کنندگان در این پژوهش اعتقاد و اعتماد به خدا و جلب رضایت اوست که موجب ایجاد آرامش و احساس سبکبالی در آنان می‌شود. کسی که به معنای واقعی ایمان دارد و دارای اعتقادات مذهبی است، از لحاظ روانی سالم‌تر است و با مشکلات زندگی بهتر کنار می‌آید. مشارکت‌کننده‌ای در این خصوص اظهار داشت: «من به خدا اعتماد دارم، اونو دوست دارم و فکر می‌کنم اونم منو دوست داره. من سعی می‌کنم چون اشرف مخلوقات اونم، هرچی گفته انجام بدم، نماز بخونم، دروغ نگم، به کسی بد نکنم اونم هوای منو داشته باشه... این حس خوبیه همون کرامتیه که شما دنبالشید» (مشارکت‌کننده شماره ۳).

مضمون فرعی: تفکر مثبت

ارزیابی مثبت افراد سالمند از خودشان و ذهنیتی را که نسبت به خود دارند، تفکر مثبت می‌گویند. در این پژوهش، سالمندان مشارکت‌کننده دارای تفکر مثبت نسبت به زندگی هستند و با مشکلات مقابله بسیار موفق‌تری داشتند و احساس کرامت بیشتری نیز داشتند. مشارکت‌کننده ۶۷ ساله زن، با دید واقع‌بینانه مشکل ارتباطی را این‌گونه حل می‌کند: «می‌دونی کرامت و منزلت آدمای دست‌خودشونه... وقتی کلام بی‌ادبانه به کار می‌بری، وقتی موجب می‌شی دیگران ازت بترسند، منزلت و کرامت خودت رو از دست دادی. وقتی دورویی می‌کنی، کرامتت زیر سؤال می‌ره... شاید در ظاهر بهت احترام بذارن،

ولی خودت وقتی شأن و منزلت خودت رو رعایت نمی‌کنی از دیگران چه توقعی داری» (مشارکت‌کننده شماره ۳). خانم ۶۵ ساله سالمند دیگری رابطه تفکر مثبت با کرامت و منزلت را این‌گونه مطرح کرد: «خب وقتی از ساعات لذت‌بری حالت بهتره و احساس خوبی از زندگی داری و احساس می‌کنی شادی... خب یعنی ارزش زندگی رو می‌دونی یعنی ارزش داری و تازه با دیگران هم بهتر برخورد می‌کنی... این یعنی منزلت داری دیگه» (این را طوری می‌گفت که انگار از بدیهیات است) (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).

مضمون فرعی: صفات اخلاقی نیکو

بر اساس باورهای مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر، زیرمضمون فرعی داشتن صفات اخلاقی نیکو از جمله درست‌کار بودن، راست‌گویی و کسب نان حلال از عوامل مهم داشتن کرامت هستند. یکی از مشارکت‌کننده‌های سالمند مردی ۷۰ ساله با شغل خیاط، مرجع بودن را به دلیل مردم‌داری و راست‌گویی و روراستی، از دلایل مهم داشتن کرامت دانسته و می‌گوید: «کرامت و منزلت آدمای فقط پول نیست، می‌بینی یه نفر پول زیادی نداره ولی مردم خیلی حرمتشو دارن چون خوبه، مردم‌داره، کسی ارزش دروغ نشنیده، شیشه‌پيله نداره، مثل همسایه ما، یکی از اوناییه که باهاش پارک می‌ریم. این قدر مرد خوبیه که همه دوستش دارن حرفشو گوش می‌دن، باهاش درد دل می‌کنن می‌دونن رازداره... پولدارم نیست» (مشارکت‌کننده شماره ۶).

بحث

هدف از پژوهش حاضر تبیین مفهوم کرامت از دیدگاه سالمندان شهر تهران بود. از تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده در این پژوهش، پنج مضمون یا درون‌مایه اصلی از دید مشارکت‌کنندگان درباره کرامت انسانی پدیدار شده‌اند که می‌توانند معنای تجربه سالمندان از این پدیده را تصویر کنند. این مضامین عبارت‌اند از: احترام، امنیت خاطر، استقلال، تعامل و ارزش‌های انسانی و اخلاقی.

احترام

یکی از مهم‌ترین مضامینی که در تجربه مشارکت‌کنندگان در این پژوهش پدیدار شد، احترام به سالمند بود. از دید آنان، احترام گاهی معادل خود کرامت بود و اولین کلمه‌ای که بعد از شنیدن کلمه کرامت در ذهن بعضی از مشارکت‌کنندگان تداعی می‌شد، احترام بود؛ به عبارتی، مفهوم حفظ کرامت را با احترام گذاشتن به سالمند مترادف دانستند. این یافته با نتایج پژوهش‌های ساناکووا و کاپ، سابق و همکاران (۱۳۹۴) و هوی و همکاران (Høy et al., 2007; Šaňáková & Čáp, 2018) در تبیین این یافته، می‌توان گفت محترم شمرده شدن در سالمندان احساس ارزشمندی و پذیرش اجتماعی را تقویت می‌کند. زمانی که سالمندان مورد احترام قرار می‌گیرند، حس مؤثر بودن و اهمیت داشتن در خانواده و جامعه را تجربه می‌کنند که این امر به تقویت اعتماد به نفس و هویت آنها کمک می‌کند. همچنین، احترام به سالمندان می‌تواند از بروز احساس بی‌ارزشی یا انزوای اجتماعی جلوگیری کند و سلامت روانی آنها را بهبود بخشد. احترام به تجربه و دانش آنها نیز فرصتی برای انتقال میراث فرهنگی

و انسانی فراهم می‌کند که به حس کرامت و جایگاهشان معنا می‌بخشد (Fuseini et al., 2022; McSherry & Coleman, 2020; Schou-Juul et al., 2024).

امنیت خاطر

امنیت خاطر، بعد از احترام، قوی‌ترین احساسات و تجربیاتی بود که مشارکت‌کنندگان در این پژوهش که در خانه خود با همسر و فرزند یا به تنهایی زندگی می‌کردند، به آن اشاره داشتند. هم‌سو با پژوهش حاضر، یافته‌های پژوهش هاسگووا و اوتا و کلانسی نیز بر اهمیت وجود مراقبت و محبت بین اعضای خانواده سالمندان تأکید دارد (Clancy et al., 2020; Franklin et al., 2006; Hasegawa & Ota, 2019). در تبیین این یافته پژوهشی، می‌توان گفت امنیت خاطر در سالمندان، از طریق محبت و مراقبت دیدن و کاهش تنهایی به تقویت حس ارزشمندی و احترام به خودشان کمک می‌کند. این امنیت روانی باعث می‌شود سالمندان احساس کنند هنوز مورد توجه و عشق اطرافیان هستند و جایگاه آنها در خانواده و جامعه محفوظ است. محبت و مراقبت پیوسته می‌تواند احساس انزوا یا بی‌اهمیتی را کاهش دهد و مواجهه معنادار با تنهایی از طریق حمایت عاطفی به آنها این امکان را می‌دهد تا کرامت خود را در دوران سالمندی حفظ کنند (Rykkje & Råholm, 2014; Vlaicu, 2024).

استقلال

استقلال مضمون دیگری بود که برای سالمندان مشارکت‌کننده در این پژوهش اهمیت داشت. منظور از استقلال ابعاد مختلف آن از جمله استقلال مالی،

به یک ضرورت تبدیل می‌کند. تعامل سالمندان با دیگران و خانواده، همراه با رعایت حریم شخصی، به حفظ کرامت آنها کمک می‌کند؛ زیرا حس تعلق به جامعه و خانواده را تقویت و از انزوای اجتماعی جلوگیری می‌کند. مشارکت در گفت‌وگوها و فعالیت‌های خانوادگی به آنها احساس مؤثر بودن می‌دهد و احترام به حریم شخصی‌شان نیز استقلال و ارزشمندی آنان را نشان می‌دهد. این تعامل متعادل ارتباطات سالم و احترام متقابل را ترویج و زمینه‌ای برای تقویت عزت‌نفس و کرامت فردی فراهم می‌کند (Kerr et al., 2020; Lesser et al., 2021).

ارزش‌های اخلاقی و انسانی

یکی دیگر از مضامین مهم در تجربه مشارکت‌کنندگان از پدیده کرامت انسانی در این مطالعه «ارزش‌های اخلاقی و انسانی» بود؛ به طوری که تفسیر تجربیات سالمندان نشان داد برخورداری از ارزش‌های اخلاقی و انسانی موجب خرسندی سالمند و حفظ کرامت انسانی او می‌شود. این یافته با نتایج پژوهش‌های اسماعیلی و همکاران، بزرا و واتانابه و نوردنفت (Bezerra & Watanabe, 2020; Nordenfelt, 2009; Esmaili et al., 2023) هم‌سو است. در تبیین یافته بالا، می‌توان گفت ارزش‌های اخلاقی و انسانی مانند احترام، همدلی، انصاف و قدردانی، احساس امنیت، پذیرفته شدن و احترام به شخصیت و تجربه زندگی آنها را تقویت می‌کنند. با تأکید بر این ارزش‌ها، سالمندان به عنوان اعضای مهم و محترم جامعه شناخته می‌شوند که این امر از بی‌توجهی و انزوای اجتماعی آنها جلوگیری می‌کند و حس عزت‌نفس آنها را بهبود می‌بخشد. این امر به

فکری و شخصی بود که با عبارت سرپابودن مطرح شد. هم‌سو با پژوهش حاضر، نتایج پژوهش تباری و همکاران (۱۳۹۵)، آگو و مارتینز (Agu, 2013)؛ (Martínez, 2012) نشان داد سالمندان در خصوص خودمختاری و سربارنودن برای دیگران از جمله خانواده خود، نگرانی بسیاری دارند و استقلال را به عنوان یکی از مؤلفه‌های سالمندی موفق می‌دانند. در تبیین این یافته، می‌توان اظهار داشت استقلال حس کنترل بر زندگی و تصمیم‌گیری‌هایشان را تقویت می‌کند. توانایی مدیریت امور مالی، داشتن حق انتخاب در مسائل شخصی و ابراز دیدگاه‌های مستقل به سالمندان احساس ارزشمندی و احترام به خود می‌دهد. استقلال از وابستگی بیش از حد به دیگران جلوگیری و فرصت حفظ حریم خصوصی و احترام به شأن انسانی را برای آنها فراهم می‌کند که به تقویت سلامت روانی و عزت‌نفس آنها منجر می‌شود (تباری و همکاران، ۱۳۹۵؛ Ivbijaro et al., 2019; Júnior et al., 2023).

تعامل

یکی دیگر از مضمون‌های اصلی استخراج‌شده از پژوهش تعامل بود. این مضمون نشان می‌دهد تعامل با دیگران موجب تقویت روحیه و حفظ کرامت سالمند می‌شود و در عین حال، حریم شخصی او را نیز حفظ می‌کند. نتایج پژوهش ترانوآگ و همکاران، کاماث و رحمان، جکلون، ریس و همکاران (Kamath & Rahaman, 2022; Jacelon, 2003)؛ (Reis et al., 2017; Tranvåg et al., 2015) نیز نشان می‌دهد تعامل مثبت یکی از مهم‌ترین گام‌های سالمندی موفق است که در بیشتر سالمندان، چالش‌های مالی، حرکتی و شناختی سالمندی آن را

ساخت ابزاری با استفاده از نتایج بخش کیفی می‌تواند در پژوهش‌های آتی مورد توجه قرار گیرد.

سپاسگزاری

به این وسیله، از تمام عزیزان شرکت‌کننده در این پژوهش که با صرف وقت و حوصله، امکان این بررسی را فراهم کردند قدردانی می‌کنیم و برای یکایک آنان آرزوی سلامتی و عاقبت‌بخیری داریم.

منابع

تباری، ف.، خاقانی زاده، م.، دهقان نیری، ن.، و نجفی مهری، س. (۱۳۹۵). تبیین مفهوم استقلال در حفظ کرامت سالمند: مطالعه کیفی. نشریه پژوهش پرستاری ایران، ۱۱(۳)، ۱۷-۲۷.

<https://ijnr.ir/article-1-1771-fa.html>

حقیقت پور، ح. (۱۳۹۲). پژوهشی پیرامون مبانی حق کرامت انسان در منابع احکام. فقه و اصول، ۴۵(۱)، ۳۰-۹.

<https://doi.org/10.22067/fiqh.v0i0.9459>

خلیلی، ز.، گیلانی، م.، و ایلالی، ا. (۱۳۹۷). مروری بر کرامت سالمندی و عوامل مرتبط با آن. تعالی بالینی، ۱(۳)، ۱۱-۲۱.

<https://ce.mazums.ac.ir/article-1-419-fa.html>

رضاخانی مقدم، ح.، ملکی چولو، خ.، بهنیا فر، ح.، رستمی، ع.، و بابازاده، ت. (۱۴۰۲). ارتباط منزلت و مهارت‌های اجتماعی با بهزیستی روان‌شناختی در سالمندان. سلامت و بهداشت،

ایجاد روابط مثبت و حمایت‌کننده میان نسل‌ها و تقویت هویت اجتماعی آنها کمک می‌کند (Lindwall & Lohne, 2021; Hanspal, 2022); (Waldron, 2017).

به طور کلی، می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که کرامت انسانی در سالمندان ایرانی به دلیل شرایط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، دارای جنبه‌هایی متعدد است. کرامت بیش از آنکه یک مفهوم فردی باشد، به رابطه فرد با دیگران ارتباط پیدا می‌کند. مضامین به‌دست‌آمده از این پژوهش بیانگر آن است که فراهم کردن شرایط لازم برای محترم‌شمردن سالمندان و ایجاد احساس آرامش و امنیت در آنها و همچنین، حمایت از اعتقادات مذهبی و مثبت‌اندیشی و حفظ تعاملات اجتماعی سالمندان برای تقویت روحیه و حفظ کرامت انسانی ضروری به نظر می‌رسد. بر اساس نتایج مطالعه حاضر، حفظ شأن و کرامت سالمند وظیفه اعضای خانواده و همه اعضای جامعه است و برای دستیابی به این مهم به برنامه‌ریزی، آموزش و بسیج امکانات اجتماعی و فرهنگی نیاز است. یافته‌های این پژوهش می‌تواند به منزله سرفصل‌های آموزش برای اعضای خانواده سالمند، خود سالمند و تمام سازمان و مراکزی قرار گیرد که وظیفه نگهداری از سالمندان را به عهده دارند. از جمله محدودیت‌هایی که در این پژوهش قابل بیان است اینکه با توجه به کیفی بودن پژوهش، تعمیم‌پذیری کمتری نسبت به پژوهش‌های کمی دارد. علاوه بر آن، تجربه‌های مشارکت‌کنندگان در پژوهش و زمان تجربه‌ها یکسان نبودند که از اقتضات پژوهش کیفی است. انجام یک پژوهش با رویکرد آمیخته و

- Bezerra, K. C., & Watanabe, C. Y. V. (2020). Human value of the elderly in the disposal society. *Global Journal of Human-Social Science*, 20(C8), 1–10. <https://doi.org/10.34257/GJHSSCVOL2 OIS8PG1>
- Black, K., & Dobbs, D. (2014). Community-dwelling older adults' perceptions of dignity: core meanings, challenges, supports and opportunities. *Ageing & Society*, 34(8), 1292-1313. <https://doi.org/10.1017/S0144686X13000020>
- Blanqueza, R. R., Berbaña, J. D., & Dioquino, J. S. (2024). Psychosocial care needs of elderly: Development of psychoeducational program. *International Journal of Multidisciplinary Research and Analysis*, 07(06). <https://doi.org/10.47191/ijmra/v7-i06-62>
- Clancy, A., Simonsen, N., Lind, J., Liveng, A., & Johannessen, A. (2021). The meaning of dignity for older adults: A meta-synthesis. *Nursing Ethics*, 28(6), 878-894. <https://doi.org/10.1177/0969733020928134>
- Dişci, Ç. (2023). A psychosocial problem: elderly crisis that turns from prejudice to violence. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 6(10), 115-142. <https://doi.org/10.59162/tihek.1216254>
- Esmaili, R., Esmaili, M., & Kiani, Z. (2023). Dignity, the voice of elder care: Concept analysis. *Advances in Nursing & Midwifery*, 32(4), 8-15. <https://doi.org/10.22037/anm.v32i4.43746>
- Fishbane, E. P., & Russ-Fishbane, E. (Eds.). (2024). *Jewish culture and creativity: Essays in honor of professor Michael Fishbane on the occasion of his Eightieth birthday*. Academic Studies Press. <https://B2n.ir/xb7568>
- Franklin, L. L., Ternstedt, B. M., & Nordenfelt, L. (2006). Views on dignity
- ۱۴(۴)، ۴۹۰-۴۸۱.
- <http://dx.doi.org/10.61186/j.health.14.4.481>
- سابقی، ح.، نصیری، الف.، زارعی، م.، کاظمی تبار، الف. و گلباف، د. (۱۳۹۴). رعایت کرامت انسانی در مراقبت از سالمندان از دیدگاه پرستاران و بیماران سالمند. *فصلنامه اخلاق پزشکی*، ۹، ۴۵-۷۰. <https://journals.sbmu.ac.ir/me/article/view/9498/7351>
- عزیزی زین الحاجلو، الف.، امینی، الف. و صادق تبریزی، ج. (۱۳۹۴). پیامدهای سالمندی جمعیت در ایران با تأکید بر چالش روزافزون نظام سلامت (مطالعه مروری). *تصویر سلامت*، ۶(۱)، ۶۴-۵۴. <https://doh.tbzmed.ac.ir/Article/doh-117>

References

- Agu, F. C. (2013). Healthy aging reports: A conceptual and ethical analysis of vulnerability and independency. *Sage Open*, 3(2), 21-34. <https://doi.org/10.1177/2158244013491413>
- Azizi Zeinalhajlou, A., Amini, A., & Tabrizi, J. S. (2015). Consequences of population aging in Iran with emphasis on its increasing challenges on the health system (literature review). *Depiction of Health*, 6(1), 54-64. <https://doh.tbzmed.ac.ir/Article/doh-117> [In Persian]
- Bayer, T., Tadd, W., & Krajcik, S. (2005). Dignity: The voice of older people. *Quality in Ageing and Older Adults*, 6(1), 22-29. <https://doi.org/10.1108/14717794200500005>

- G. Ivbijaro, (Eds.), *Primary Care Mental Health in Older People: A Global Perspective*, 73-82.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-10814-4_8
- Jacelon, C. S. (2003). The dignity of elders in an acute care hospital. *Qualitative Health Research*, 13(4), 543-556.
<https://doi.org/10.1177/1049732302250762>
- Jahangir, M. S., & Shafi, A. (2021). Marginalized and alienated elderly of Kashmir: Contesting their 'space' in the family and society. In M. K. Shankardass, (Eds.), *Ageing Issues in India: Practices, Perspectives and Policies*, 143-156.
https://doi.org/10.1007/978-981-16-5827-3_8
- Júnior, M. A. C., da Silva Morais, A. C. B., dos Santos, P. H. S., Pinto, P. R. F., Saldaña, Y. A., Figueira, E. L., ..., & Vouillat, S. E. (2023). Academic essay on elderly functionality: Aspects of autonomy and independence in daily life activities. *Revista Contemporânea*, 3(4), 25239-25253.
<https://doi.org/10.56083/RCV3N12-030>
- Kamath, S. S., & Rahaman, S. (2022). Engagement of senior citizens in a family setting to help revive dignity: A study. In *Proceedings of the 8th International Conference on Information and Communication Technologies for Ageing Well and e-Health - ICT4AWE* (pp.307-314). SciTePress.
<https://doi.org/10.5220/001107480003188>
- Kerr, D., Crone, R., & Dunning, T. (2020). Perspectives about dignity during acute care for older people and their relatives: A qualitative study. *Journal of Clinical Nursing*, 29, 4116-4127.
<https://doi.org/10.1111/jocn.15438>
- Khalili, Z., Gilani, M., & Ilali, E. A. (2019). A review of human dignity in the elderly and its related. *Clinical Excellence*, of elderly nursing home residents. *Nursing Ethics*, 13(2), 130-146.
<https://doi.org/10.1191/0969733006ne851oa>
- Fuseini, A. G., Rawson, H., Ley, L., & Kerr, D. (2022). Patient dignity and dignified care: A qualitative description of hospitalised older adults perspectives. *Journal of Clinical Nursing*, 32(7-8), 1286-1302.
<https://doi.org/10.1111/jocn.16286>
- Grybko, O., Hren, L., Romanovskiy, O., Chebotarev, M., & Hrabar, N. (2022). Biosafety in Ukraine as a socially significant national interest. *Astra Salvensis*, 10(1), 617-635.
<https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/57897>
- Haghighatpour, H. (2013). A research on the foundations of the right to human dignity in the sources of laws. *Islamic Studies: Jurisprudence and Principles*, 45(1), 9-30.
<https://doi.org/10.22067/fiqh.v0i0.9459> [In Persian]
- Hanspal, J. K. (2022). Rights and dignity of senior citizens: A socio-legal analysis. *Legal Research Development*, 6(III), 19-24.
<https://doi.org/10.53724/lrd/v6n3.08>
- Hasegawa, N., & Ota, K. (2019). Concept synthesis of dignity in care for elderly facility residents. *Nursing Ethics*, 26(7-8), 2016-2034.
<https://doi.org/10.1177/0969733018824763>
- Høy, B., Wagner, L., & Hall, E. O. (2007). The elderly patient's dignity. The core value of health. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 2(3), 160-168.
<https://doi.org/10.1080/17482620701472447>
- Ivbijaro, G., Kolkiewicz, L., Goldberg, D., Brooks, C., & Enum, Y. (2019). Promoting dignity in the care of the older adult. In C. de Mendonça Lima &

- Nordenfelt, L. (2009). *Dignity in care for older people*. Wiley-Blackwell.
<https://ixtheo.de/Record/1679645684>
- Pageau, F., Fiase, G., Nordenfelt, L., & Mihailov, E. (2024). Care of the older person and the value of human dignity. *Bioethics*, 38(1), 44-51.
<https://doi.org/10.1111/bioe.13251>
- ReejaRaju, K., & Bansal, N. (2021). Psychological satisfaction of elderly people for meeting the basic psychological needs. *Journal of Bio Innovation*, 10(2), 650-653.
<http://dx.doi.org/10.46344/ JBINO.2021.v10i02.29>
- Reis, A., Barroso, I., Monteiro, M. J., Khanal, S., Rodrigues, V., Filipe, V., ..., & Barroso, J. (2017). Designing autonomous systems interactions with elderly people. In *Universal Access in Human-Computer Interaction. Human and Technological Environments: 11th International Conference, UAHCI 2017, Held as Part of HCI International 2017, Vancouver, BC, Canada, July 9-14, 2017, Proceedings, Part III 11* (pp. 603-611). Springer.
http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-58700-4_49
- Rezakhani Moghaddam, H., Maleki Chollu, K., Behniafar, H., Rostami, A., & Babazadeh, T. (2024). Association of dignity and social skills with psychological well-being among the elderly. *Journal of Health*, 14(4), 481-490.
<http://dx.doi.org/10.61186/j.health.14.4.481> [In Persian]
- Rykkje, L., & Råholm, M. B. (2014). Understanding older peoples' experiences of dignity and its significance in caring — A hermeneutical study. *International Journal for Human Caring*, 18(1), 17-26.
<http://dx.doi.org/10.20467/1091-5710-18.1.17>
- Sabău, G., & Acqui, E. (2023). Study on elderly people as resource in society 8(3), 11-21.
<http://ce.mazums.ac.ir/article-1-419-en.html> [In Persian]
- Khosropanah, A. H., Hoseini, A. S., & Dehghan Nayeri, N. (2020). Comparison of the concept of patient dignity in Islamic and nursing texts. *Medical Research Archives*, 8(6), 1-12.
<https://doi.org/10.18103/mra.v8i6.2142>
- Lesser, A., Wurz, A., & Nienhuis, C. (2024). A qualitative study exploring inactive older adults' experiences in a group-based hiking program. *Wellbeing, Space and Society*, 7, 1-8.
<https://doi.org/10.1016/j.wss.2024.100207>
- Lindwall, L., & Lohne, V. (2021). Human dignity research in clinical practice – A systematic literature review. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 35(4), 1038-1049.
<https://doi.org/10.1111/scs.12922>
- Martínez, J. P. (2012). La dignidad de la persona humana en Santo Tomás de Aquino. Una lectura moral acerca de la ancianidad. *Intus-Legere: Filosofía*, 6(1), 141-158.
<https://doi.org/10.15691/0718-5448Vol6Iss1a19>
- Manookian, A., Cheraghi, M. A., & Nasrabadi, A. N. (2014). Factors influencing patients' dignity: A qualitative study. *Nurs Ethics*, 21(3), 323-334.
<https://doi.org/10.1177/0969733013498526>
- McSherry, W., & Coleman, H. (2020). Dignity and older people. In *Dignity in healthcare* (pp. 109-125). Routledge.
<http://dx.doi.org/10.4324/9781785230998-11>
- Murlis, M. (2020). Pentingnya pendidikan interaksi sosial untuk kesejahteraan sosial lanjut usia. *Ensiklopedia Education Review*, 2(1), 36-43.
<https://B2n.ir/kr7574>

- <http://ijnr.ir/article-1-1771-en.html> [In Persian]
- Toquero, C. M. D. (2021). Psychological, physical, and social health needs of the aging society and post-pandemic recommendations on gerontology. *European Journal of Environment and Public Health*, 5(2), em0080. <https://doi.org/10.21601/ejeph/11055>
- Tranvåg, O., Petersen, K. A., & Nåden, D. (2015). Relational interactions preserving dignity experience: Perceptions of persons living with dementia. *Nursing Ethics*, 22(5), 577-593. <https://doi.org/10.1177/0969733014549882>
- Vlaicu, C. (2024). Loneliness in the elderly—literature review. *Anthropological Researches and Studies*, 14(1), 385-417. <https://doi.org/10.26758/14.1.27>
- Wachholz, P., & Giacomini, K. (2023). Dignity in the care of older adults living in nursing homes and long-term care facilities. *F1000Research*, 11, 1208. <https://doi.org/10.12688/f1000research.126144.3>
- Waldron, J. (2017). The dignity of old age. *NYU School of Law, Public Law Research Paper*, 17-41. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3048041
- Wapano, M. R. R., & Lim, A. J. J. (2024). Literature review on elderly depression, life Satisfaction, and the evolving psychological needs. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 8(5), 213-224. <https://dx.doi.org/10.47772/IJRISS.2024.8.805015>
- and family. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Educatio Artis Gymnasticae*, 68(1), 23-30. [https://doi.org/10.24193/subbeag.68\(1\).03](https://doi.org/10.24193/subbeag.68(1).03)
- Sabeghi, H., Nasiri, A., Zarei, M., Kazemi Tabar, A., & Golbaf, D. (2015). Respecting for human dignity infields caring in perspective of nurses and elderly patients. *Medical Ethics Journal*, 9, 45-70. <https://journals.sbmu.ac.ir/me/article/view/9498/7351> [In Persian]
- Šaňáková, Š., & Čáp, J. (2018). Dignity of elderly adults from the perspective of nurses: a qualitative descriptive study. *Central European Journal of Nursing and Midwifery*, 9(4), 906-914. <http://dx.doi.org/10.15452/CEJNM.2018.09.0023>
- Schou-Juul, F., Struwe Kjeldsen, R. A., Thorup Ferm, L., & Lauridsen, S. (2024). Healthcare professionals' perspectives on dignity in dementia: A qualitative analysis. *Global Qualitative Nursing Research*, 11, 1-9. <https://doi.org/10.1177/23333936241278074>
- Stratton, D., & Tadd, W. (2005). Dignity and older people: The voice of society. *Quality in Ageing: Policy, Practice and Research*, 6(1), 37-48. <https://doi.org/10.1108/1471779420050007>
- Tabari, F., Khaghanizade, M., Dehghan-Nayeri, N., & Najafi-Mehri, S. (2016). Explain the concept of autonomy in the maintain dignity elderly: a qualitative study. *Iranian Journal of Nursing Research*, 11(3), 17-27.